

УДК 340.11

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З КОНТИНЕНТАЛЬНИМ ПРАВОМ

Іван ОЛЕНЧУК,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

Consider the problem of identifying the national legal system of Ukraine utochnyayutsya its concept, among other legal systems of today. Systematized existing approaches to the origin of the domestic legal system (legal family Slavic, Eurasian family law, family law Roman-Germanic legal family and Eastern European). Emphasized that the formal-legal identification of the national legal system is essential to the understanding and awareness of the preconditions for its origin and development, which allows you to define general patterns and prospects for its further development. Proved that the legal system of Ukraine returns to the Romano-Germanic law family.

Key words: legal system, legal family Slavic, Eurasian legal system, Roman-Germanic law, Eastern European Family Law.

АНОТАЦІЯ

Розглядаються проблеми ідентифікації національної правової системи України, уточнюються її поняття, місце серед інших правових систем сучасності. Систематизовано існуючі підходи щодо належності вітчизняної правової системи (слов'янської правової сім'ї, євразійської правової сім'ї, сім'ї романо-германського права та східноєвропейської правової сім'ї). Наголошено, що проведення формально-юридичного аспекту ідентифікації вітчизняної правової системи має важливе значення для розуміння та усвідомлення передумов її зародження та становлення, що надає можливість окреслити загальні закономірності та перспективи її подальшого розвитку. Обґрунтовано, що правова система України повертається до романо-германської правової сім'ї.

Ключові слова: правова система, слов'янська правова сім'я, євразійська правова система, романо-германське право, східноєвропейська правова сім'я,

Постановка проблеми. Правова дійсність сьогодення визначається процесом тісного взаємозв'язку та взаємовпливу правових систем сучасності, правових культур та поєднання традиційних і інноваційних підходів у правовому розвитку. Основними напрямками сучасних досліджень порівняльного правознавства, як зазначає Х. Бехруз, є порівняльне вивчення походження, становлення, еволюції та прогнозування перспектив розвитку основних правових систем на основі виявлення загального, відмінного й особливого, що відображають їх сутність і зміст [2, с. 281]. У сучасному світі порівняльне правознавство за сукупністю підходів та методів і цілей проведених досліджень являє собою не стільки порівняння і зіставлення правових норм, актів, інститутів та галузей права в різних державах, скільки комплексний аналіз співвідношення, перетинання та зближення правових систем.

У системі юридичних наук порівняльне правознавство являє собою частину загально-правових досліджень, поряд з такими дисциплінами, як теорія/філософія права та історія права. У той же час, як наголошує С.І. Максимов, порівняльне право відрізняється від них тим, що подібно доктринальним правовим дослідженням часто звертається до вивчення діючого права. При цьому воно інтерпретує право в межах не однієї правової системи, а в декількох одночасно [15, с. 98].

Правові системи є тим напрямком досліджень у теорії права, який, не зважаючи, що здійснювався науковця-правника завжди, набув актуальності вивчення тільки в сучасних умовах. Сьогодні можна стверджувати, що інтерес щодо наукової розробки теоретико-правових проблем, пов'язаних з категорією «правова система» зростає. Між існуючими правовими системами актуалізувалися процеси взаємодії, взаємопроникнення, наслідування та взаємовпливу (рецепція, гармонізація та уніфікація норм і інститутів). Ці процеси зумовлюють віднесення правових систем щодо певного типу сучасних правових сімей. Це відчувається і в площині природи, закономірностей функціонування національної правової системи, її характерних рис, елементів, співвідношення з іншими соціальними системами сьогодення, місця в міжнародно-правовому просторі, у площині аналізу можливостей взаємодії (зближення) окремих національних правових систем та правових сімей сучасності [19, с. 259].

Вважаємо, що на даному етапі функціонування вітчизняної правової системи найбільш актуальною проблемою є визначення її «ідентичності» та «самоідентифікації» серед сучасних правових систем. Це зумовлено тим, що після довгих років історичних поєв'язань постає питання «Quo Vadis, Україно?»

Мета статті – обґрунтувати методологічне значення ідентифікації вітчизняної правової системи, механізму правової ідентифікації в системі категорій юриспруденції, визначити місце національної правової системи на правовій карті світу та стратегії її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. У теорії права проблеми приналежності правової системи України до однієї з правових сімей активно почала досліджуватися на початку ХХ ст. Питання зародження, формування, функціонування та розвитку правової системи України присвячено широкий спектр наукових доробків вітчизняних та зарубіжних вчених. Простежуючи розвиток правової думки з досліджуваної теми, варто зауважити, що, незважаючи на накопичений науковий матеріал щодо вивчення правових систем загалом і вітчизняної зокрема, висвітлення проблеми про належність правової системи України щодо відповідного типу має загальний та фрагментарний характер.

Безумовно, окремі аспекти досліджуваної проблеми були і залишаються предметом наукового інтересу та є одним пріоритетних напрямків порівняльно-правових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-правознавців. На теоретичному рівні проведення формально-юридичного аспекту ідентифікації вітчизняної правової системи має важливе значення для розуміння та усвідомлення передумов її зародження та становлення, що надає можливість окреслити загальні закономірності та перспективи її подальшого розвитку, визначити спільні та відмінні засади ідентифікації зі правовими системами. У наукових пошуках Г.Д. Бермана, Х. Берхруза, О.В. Зайчука, Р. Давида, М.А. Дамірлі, В. Лафітського, Д.В. Лук'янова, Л.А. Луць, М.М. Марченка, Ю.М. Обротова, Н.М. Оніщенко, К. Осаке, Н.М. Пархоменко, С.П. Погребняка, П.М. Рабіновича, А.Х. Саїдова, І.М. Ситара, О.Ф. Скакун, Ю.О. Тихомирова, В.Д. Ткаченко, Ю.В. Шемшученка, О.І. Харитонові, Є.О. Харитонова та інших, висвітлено різні точки зору щодо ідентифікації вітчизняної правової системи з правовими системами сучасності.

Виклад основного матеріалу. Правова картина світу, як відомо, складається зі значної різноманітності національних правових систем. Усі вони в тій чи іншій мірі взаємопов'язані, взаємозалежні та здійснюють вплив одна на іншу. О.Ф. Скакун зазначає що, право кожної держави обумовлене своєрідністю і неповторністю соціальної системи та відбивається в правовій системі, пронизує її, визначає спрямованість її розвитку [24, с. 10].

У сучасному світі нараховується згідно даних ООН 193 держави, кожна з яких має власну сформовану національну правову систему. Крім держав, що є членами ООН, існують так звані «невизнані держави», які не мають загального міжнародного визнання, але фактично є суверенними країнами. До переліку таких держав відносять: 1) частково визнані держави, які

фактично контролюють власну територію (Тайвань, Турецька Республіка Північного Кіпру, Абхазія, Південна Осетія); 2) невизнані держави, які фактично контролюють власну територію (Сомаліленд, Придністров'я, Нагірнокарабаська Республіка); 3) невизнані держави, які контролюють частину власної території (Вазиристан); 4) частково визнані держави, здебільшого ті, що знаходяться під військовою окупацією (Західна Сахара, Палестинська держава); 5) частково визнані держави, які знаходяться під міжнародним керуванням (Косово); 6) частково невизнані держави (Китайська Народна Республіка, Ізраїль). Кожна з зазначених держав має фактично сформовану власну правову систему.

Незважаючи на наявність значної кількості підходів до класифікації правових систем, дискусійним залишається питання про приналежність вітчизняної правової системи щодо однієї із сучасних правових сімей. Це зумовлено тим, що період після розпаду Радянського Союзу та проголошення незалежності України в науковій літературі прийнято визначати як «перехідний». Це так званий період «переходу від радянського авторитаризму до більш прогресивної системи цінностей, уособленням якого переважно вважається західний світ. Даний етап характеризується неможливістю розвитку правової системи в межах колишнього типу права, у зв'язку зі змінами її структури в процесі еволюційного «переходу» на новий етап розвитку. Це відбувається у зв'язку з тим, що колишній механізм зв'язку між елементами правової системи оновлюється шляхом заміни іншим. За таких умов, «при виключенні компонента із складу правової системи або після корінного його зміни виникає якісно нова система» [26, с. 403]. Так, на початку 90-х років ХХ ст. в основному діяли нормативно-правові акти колишнього УРСР, деякі з них є чинним і даний час. Прийняття Конституції України в 1996 р., окрім закріплення основних засад розвитку державотворення та правотворення, вплинуло також на такі структурні елементи правової системи, як правосвідомість та правову культуру народу.

Функціонування вітчизняної правової системи в «перехідний» період зумовлює об'єктивну необхідність ідентифікації «пострадянської» правової системи України серед правових сімей сучасності.

В юридичній літературі з цього приводу не існує єдиної позиції серед науковців-практиків щодо ідентифікації вітчизняної правової системи з правовими системами сучасності. Систематизуючи існуючі підходи щодо належності вітчизняної правової системи та інших постсоціалістичних держав Східної Європи до певної правової сім'ї, виокремлюємо наступні концепції.

1. Визнання приналежності України до слов'янської правової сім'ї. Прихильниками даної концепції виступають переважно представники російської правової науки. Так, І.О. Іванніков виступає за зближення слов'янських народів і держав навколо Росії, створення Слов'янського Союзу. Дослідник обґрунтовує свою

позицію тим, що правові системи слов'янських народів мають спільні риси виникнення і подальшого розвитку. Також вчений зазначає, що вони (правові системи – *I.B.*) розвивалися на основі соціалістичного права, мають спільні джерела та форми права, вихідні структурні елементи нормативно-правових актів, загальні принципи регулювання суспільних відносин, єдину термінологію, категорії та поняття [9, с. 56, 60]. Ще одним «ідейним» прихильником даного підходу є В.М. Синюков, який майбутнє російської правової системи бачить як основу правової сім'ї східнослов'янських і частини тюркських народів колишнього Радянського Союзу [23, с. 220]. Ідеї формування так званої «слов'янської правової сім'ї» ґрунтуються на об'єднанні правових систем країн СНД. Тому, можна в науковій літературі зустріти ідеї про необхідність державам-учасникам проводити «єдину правову політику, уніфікувати законодавство про права та свободи людини і громадянина, продовжити створення системи нормативно-правових актів, спрямованих на встановлення єдиного економічного простору, а також вживати законодавчих заходів щодо зближення соціальної політики у відповідних державах» [7, с. 7].

При цьому слід зважати на те, що сучасні прихильники належності пострадянських держав до так званої «слов'янської групи» висловлюють неоднозначні наукові позиції щодо даного питання. Так, російський дослідник В.В. Богатирьов, вважає що за цивілізаційним типом Росія належить до особливої слов'янської групи, яка знаходиться між цивілізаціями прогресивного та циклічного типів, у ній відбиваються як східні, так і західні особливості. Російське право складається зі слов'янської звичаєво-правової сутності і глобалізується завдяки романо-германській правовій формі [4, с. 12]. Зважаючи на динамічні процеси правового розвитку, вважаємо, що значний вплив на розвиток російської правової системи має не лише «романо-германська правова форма», але й зміст, що її наповнює.

2. Вхідження правової системи України до євразійської правової сім'ї. У процесі формування ідей про «євразійський» напрямок розвитку правових систем пострадянських країн, не вироблено методологічних засад її побудови. Вітчизняний теоретик права Ю.М. Оборотов, визначаючи необхідність вироблення стратегії правового розвитку України, що відповідають її правовому менталітету є прихильником належності вітчизняної правової системи до євразійської правової сім'ї [18, с. 350–351]. Однак, зважаючи на відсутність ідеологічних, культурних, історико-методологічних особливостей розвитку євразійської правової сім'ї та враховуючи специфічну роль Росії в геополітичних зв'язках сучасних цивілізаційних систем, білоруський дослідник С.А. Калинін влучно визначає можливу «спокусу поглинання російською правовою системою інших систем».

Зважаючи на існування ідей у вищезгаданих вітчизняних та зарубіжних дослідників про належність

української правової системи до слов'янської та/чи євразійської правових сімей, важко з ними погодитися. Це зумовлено тим, що позиції прибічників вищевикладених типологізацій ґрунтуються на «геополітичній течії євразійства, в основу світогляду якої покладено принцип географічних координат та ідеї слов'янської єдності, зокрема так званого панславізму» [12, с. 9].

3. Належність вітчизняної правової системи до сім'ї романо-германського права. Історично склалося, що вітчизняна правова система формувалася під впливом слов'янських та євразійських правових традицій (недовіра до права, пріоритетне становище прав колективних суб'єктів перед індивідуальним правами особи, непокоря владі тощо). Однак, після здобуття незалежності та прийняття Основного Закону держави, Україна встала на шлях розбудови демократичної, правової та соціальної держави в Україні на засадах визнання людини найвищою соціальною цінністю та верховенства права. Тому, у процесі державно-правової трансформації, незважаючи на вплив слов'янського та євразійського факторів на вітчизняний правовий простір, вітчизняна правова система ментально «є ближчою до західного типу, ніж до східного» [10, с. 145], де переважають правові цінності, які сформувалися в межах романо-германського права.

Ідентифікуючи вітчизняну правову систему з правовими системами сучасності, Л.А. Луць [13, с. 306–324] не розкриває механізму її проведення, однак акцентує увагу на виявленні формально-юридичних ознак, які дозволяють визначити належність правової системи України до континентального права.

Щодо віднесення правових систем сусідніх держав України до континентального типу права, Д.Р. Шеваєв наголошує про необхідність повернення колишніх соціалістичних держав до романо-германської правової спільноти [28, с. 18]. Оскільки до моменту виникнення соціалістичного типу права, колишні держави-члени СРСР належали до родини романо-германського права.

Визнаючи, що розвиток російської правової системи в X–XIX ст. відбувся завдяки сприйняттю нею візантійської культури, духу пізноримського права, а також північноєвропейських впливів, Ю.В. Скворцова наголошує про входження її в романо-германську сім'ю правових систем, але на правах особливої, так званої правової системи «євразійського різновиду» [25, с. 31]. В.І. Надеждин, не зважаючи на перевагу в правовій думці ідей про належність російської правової системи до романо-германського права, вважає, що сучасна російська правова система виділяється певними унікальними та самотніми рисами, що відрізняють її від інших правових систем романо-германської правової сім'ї [17, с. 14]. У цьому контексті О.А. Львова, вивчаючи місце російської державності в міжнародно-правовій системі, виокремлює свого роду так звану «континентальну» суперечність, що виражається в тому, що наявність

«європейської» форми в законодавчих документах і процесуальних процедурах суперечить азіатсько-державній орієнтації змісту, що виявляється в домінуванні силових методів. Звідси і дві тенденції розвитку російської правової системи – утвердження демократично-гуманістичних засад та наявність силового панування. Саме тому, подальша доля російського права залежить від того, яка з цих двох тенденцій буде домінуючою [13, с. 18]. Інший російський вчений-правознавець К.Е. Сігалов, наголошує про те, що «подальший розвиток російського права і російської правосвідомості рухається в напрямку щодо європейського права і європейської правосвідомості. У цьому – логіка всього світового розвитку і логіка власного розвитку Росії» [22, с. 51].

О.В. Єгоров окреслюючи місце білоруської правової системи на сучасній правовій карті світу визначає наявність об'єктивних передумов для її зближення зі сім'єю романо-германського права. Складність цього процесу, на його думку, зумовлено неможливістю «штучного розриву» її нормативно-доктринального зв'язку із слов'янською правовою групою. Однак, білоруський дослідник вважає, що фактор часу і фактор ідеології в прагматичній регулюванні суспільних відносин може позитивно вплинути на зміну пріоритетів, що залежить від інтенсивності і результативності правових взаємовідносин національної правової системи Білорусії з групами правових систем континентального права [8, с. 23].

Х. Бехруз, окреслюючи місце пострадянських правових систем на правовій карті світу, вказує, що вони, «відходячи від соціалістичного минулого», входять до романо-германської правової сім'ї «різними дорогами, різними темпами та різними засобами» [1, с. 419]. Дослідник згрупував держави за рівнем наближення їх правових системи до континентального типу права: 1) вироблення рішучих кроків та досягнення конкретних результатів (країни Балтії); 2) консервативне просування, враховуючи свою самобутність (Росія, Білорусія); 3) уявлення про пріоритетність романо-германських цінностей, однак залишення під впливом правового менталітету в східній цивілізації (держави Середньої Азії та Азербайджану).

Щодо правової системи України, Х. Бехруз відзначає про її «трансформацію в приєднанні до романо-германського права». Однак на його думку, не зважаючи, що за своєю правовою формою вона мало чим відрізняється від романо-германського типу права, існують певні причини, які не дозволяють однозначно віднести вітчизняну правову систему до вищезгаданої правової системи, зокрема, сферу правової ідеології і пов'язану з нею правозастосовну діяльність [1, с. 424].

Зважаючи на дискусійні моменти віднесення правових системи колишніх соціалістичних правових систем країн, що входили до складу Радянського Союзу необхідно враховувати, що радянський період

історії розглядається як тимчасовий відхід від романо-германської правової сім'ї, а сучасний – як позбавлення соціалістичних рис та повернення в лоно європейського права [20, с. 721].

Вважаємо, що різнотлумачення серед вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо належності правових систем переважної більшості пострадянських держав до системи континентального права зумовлено історичними та політичними факторами. Адже, процес ідентифікації правової системи з романо-германським типом права залежить від панування в певній державі гуманістично-людиноцентричних ідей заснованих на визначенні права як природного та справедливого, а не від пріоритету соціальних, економічних, політичних чи інших чинників. Ідеї про належність вітчизняної правової системи до континентального типу права в свої наукових доробках висловлюють також Р.М. Бірюков [3], Л.О. Васечко [5], О.А. Васянович [6], О.В. Мінченко [16], І.С. Кривцова [11] тощо.

4. Належність правової системи України до східноєвропейської правової сім'ї. Прихильниками цієї позиції є О.Ф. Скакун, М.Г. Хаустова, О.І. Харитонова та Є.О. Харитонов. Вказані дослідники аргументують свою позицію тим, що правова система України розвивалася в межах східноєвропейської традиції права, яка характеризується близькістю до германської групи правових систем у галузі приватного права, хоча в останні роки і зазнала певного впливу англо-американського типу правових систем. Враховуючи, що вітчизняна правова система формується і вбирає в себе весь позитивний досвід попереднього багатоміліардного розвитку українського права і має цілеспрямований вектор розвитку (міжнародні стандарти прав людини і рішення Європейського суду з прав людини), О.Ф. Скакун вважає, що сучасну правову систему України, як і інші східноєвропейські правові системи – Росії та Білорусії, варто віднести до особливої, східноєвропейської групи континентально-європейської сім'ї [24, с. 10]. Однак, недоцільним вважаємо виокремлення східноєвропейської правової сім'ї та віднесення щодо неї правової системи України, самі прихильники цієї ідеї вказують про «повернення» її в сім'ю романо-германського права [27, с. 14].

Висновки. Основною причиною концептуальних суперечностей між науковцями щодо типологічної ідентифікації сучасної правової системи України є відсутність єдиної теоретико-методологічної та ідеологічної позиції держави у виборі між євразійською та західноєвропейською правовими доктринами її розвитку.

Складність ідентифікації вітчизняної правової системи серед сучасних правових сімей зумовлена недостатністю застосування лише техніко-юридичних та соціально-економічних критеріїв. На сучасному етапі необхідно також враховувати в компаративістських

дослідженнях також етнічні, ментальні та культурно-правові особливості генезису вітчизняної правової системи.

Аналіз досліджень становлення, формування та розвитку вітчизняної правової системи дає нам зрозуміти, що в переважній більшості вітчизняні дослідники-правники наголошують про необхідність її входження до єдиної європейської сім'ї, яка існує у формі романо-германського типу права. Водночас, серед сучасних науковців-правників, як вітчизняних так і зарубіжних, існують певні суперечності щодо місця вітчизняної правової системи серед правових сімей сучасності. На нашу думку, це зумовлено тим, що науковці використовують різні ідеологічні та методологічні підходи щодо вивчення та аналізу досліджуваної нами проблеми.

Список використаних джерел

1. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: [підручник]. – Одеса : Фенікс, 2009. – 464 с.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: сучасні грані досліджень / Х. Бехруз // Порівняльне правознавство. – 2013. – № 1–2. – С. 278–285.
3. Бірюков Р.М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрями трансформації) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / Р.М. Бірюков ; Міжнар. гуманіт. ун-т. – О., 2011. – 20 с.
4. Богатырев В.В. Глобализация права : дисс. ... док. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / В.В. Богатырев ; Владимир. юрид. институт ФСИН. – В., – 2012. – 50 с.
5. Васечко Л.О. Національне право в умовах глобалізації (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / Л.О. Васечко ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – 20 с.
6. Васянович О.А. Правовий звичай як форма права в сучасних правових системах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / О.А. Васянович ; Нац. пед. Ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 18 с.
7. Дзыбова С.Г. Теоретические аспекты формирования современной правовой системы (на примере стран-членов СНГ) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / С.Г. Дзыбова ; Рос. акад. гос. служб. при Президенте РФ. – М., 2001. – 28 с.
8. Егоров А.В. Белорусская правовая система на современной карте юридической карте мира : открытая лекция. – Киев-Львов : ЗУКЦ, 2012. – Серия научно-методических изданий «Академия сравнительного правоведения». – Выпуск 25. – 24 с.
9. Иванников И.А. Россия и славянские государства в начале XXI в.: проблема создания Славянского Союза / И.А. Иванников // Правовая политика и правовая жизнь. – 2009. – № 3 (36). – С. 54–60.
10. Копельців-Левицька Є.Д. Ментальність українського народу: філософсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 «Криміналістика; судечно-експертна діяльність; оперативно-розшукова діяльність» / Є.Д. Копельців-Левицька. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів. – 2012. – 188 с.
11. Кривцова І.С. Методологічна роль сенергетики у порівняльно-правовому пізнанні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / І.С. Кривцова ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2008. – 20 с.
12. Лисенко О.М. Порівняльне правознавство як наука та його місце в системі юридичних наук : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / О.М. Лисенко. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 19 с.
13. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / Л.А. Луць ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2004. – 448 с.
14. Львова О.А. Трансформация правовой системы России в период глобализации (вопросы теории практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань». – Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова-Ленина. – К., 2003. – 28 с.
15. Максимов С.И. Сравнительное право и юридическая лингвистика: перспектива взаимодействия / С.И. Максимов // Порівняльне правознавство : сучасний стан і перспективи розвитку : збірник наукових праць / [за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка] ; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. – 2-е вид., випр. і доп. – Львів, Київ : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 98–100.
16. Мінченко О.В. Особливості здійснення юридичної діяльності в умовах романо-германської правової сім'ї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / О.В. Мінченко ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с.
17. Надеждин В.И. Эволюция правовой системы в России (советский и постсоветский периоды) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / В.И. Надеждин – Владимирский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний. – Н. Новгород. – 2006. – 24 с.
18. Оборотов Ю.М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичний аспект : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / Ю.М. Оборотов ; Одес. нац. юрид. академія. – О., 2003. – 379 с.
19. Оніщенко Н. Правова система як об'єкт пізнання загальнотеоретичної юриспруденції / Н. Оніщенко // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 258–272.
20. Правова система України: історія, стан та перспективи у 5 т. Т.1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / [за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина]. – Х. : Право. – 728 с.
21. Республика Южный Судан стала 193-м государством-членом ООН [Электроний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/russian/news/story>.
22. Сигалов К.Е. Среда права : автореф. дисс. ... док. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія пра-

вових навчань» / К.Е. Сигалов ; Москов. у-тет МВД Росии. – М., – 2010. – 59 с.

23. Синюков В.Н. Российская правовая система. Введение в общую теорию / В.Н. Синюков. – 2 – е изд., доп. – М. : Норма, 2010. – 672 с.

24. Скакун О.Ф. Правова система України на правовій карт світу. – Доповідь № 1. – Харків : «Еспада», 2004. – 96 с.

25. Скворцова Ю.В. Исторические аспекты развития правовой системы в России / Ю.В. Скворцова // История государства и права. – 2010. – № 12. – С. 30–32.

26. Сорокин В.В. Общее учение о государстве и праве переходного периода : [монография] / В.В. Сорокин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 424 с.

27. Хаустова М.Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія правових навчань» / М.Г. Хаустова ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2005. – 19 с.

28. Шефеев Д.Р. Современная правовая система Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория та історія держави і права; історія правових навчань». – Казанский государственный университет. – К., 2002. – 25 с.

29. Экономическое Сообщество : материалы межд. науч.-практ. конф., 26 февр. 2004 г., Санкт-Петербург / Сб. ст. – СПб. : ООО «Береста», 2004. – С. 80–83.

